

Отримано: 05 вересня 2023 р.

Прорецензовано: 18 вересня 2023 р.

Прийнято до друку: 22 вересня 2023 р..

e-mail: lgordienko35@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-8979-8968>

e-mail: y.v.pasich@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-9742-1378>

e-mail: jane.pozhar@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-8068-7516>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-30(58)-49-54

Гордієнко Л. А., Пасічник Ю. В., Ломако Є. П. Фінансовий концепт біхевіористичного підходу при формуванні доходів державного бюджету України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НАУОА, вересень 2023. № 30(58). С. 49–54.

УДК: 330.1; 336.1

JEL-класифікація: H 60

Гордієнко Людмила Анатоліївна,

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри маркетингу, фінансів, банківської справи та страхування
Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова*

Пасічник Юрій Васильович,

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу соціально-економічного розвитку сільських територій
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»*

Ломако Євгенія Павлівна,

*кандидат економічних наук, доцент, викладач кафедри фінансів
Черкаського державного технологічного університету*

**ФІНАНСОВИЙ КОНЦЕПТ БІХЕВІОРИСТИЧНОГО ПІДХОДУ
ПРИ ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

У статті розкрито особливості прагматики формування дохідної частини Державного бюджету України. Визначено основні теоретичні підходи щодо методологічного забезпечення цієї складової бюджетного процесу. Висвітлено сутність основних положень біхевіористичного підходу щодо бюджетних реалій України епохи Постмодерну. Сформовано шість складових фінансового концепту щодо формування цих доходів із відповідним обґрунтуванням та визначено доцільність його використання.

Ключові слова: бюджетний процес, макроекономічні показники, ризики, теорії.

Lyudmila Gordienko,

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Marketing, Finance, Banking and Insurance of the Rauf Ablyazov Eastern European University*

Yurii Pasichnyk,

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Chief Researcher of the Department of socio-economic development of rural areas
National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»*

Yevheniia Lomako,

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lecturer at the Department of Finance
Cherkasy State Technological University*

**FINANCIAL CONCEPT OF THE BEHAVIORAL APPROACH IN THE FORMATION
OF THE INCOME OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE**

This study draws attention to a novel approach to shaping the revenues of the State Budget of Ukraine. To shed light on the situation concerning revenue formation, a quick analysis of Ukraine's key macroeconomic indicators, including budget revenues from 2017 to 2021, was conducted. As a result, trends in the dynamics of GDP, essential social standards, inflation, average wages, and the unemployment rate were revealed. It was highlighted that in some years, the minimum pension level was lower than the inflation rate, which is a concerning development.

The behavioral approach, with specific reference to the application of its individual provisions in the budgeting process, is explained in detail. An interpretation of the key concepts of this approach, encompassing economic activity and economic interests, is provided. It is argued that the application of the behavioral approach allows for the identification of motives behind inefficient income planning at various stages of State Budget preparation. Furthermore, it enables the consolidation of the motivational interests of specific participants in the budget project. An important advantage of this approach is the potential to formulate preventive measures to mitigate corruption issues during the various stages of the budget process.

The primary components of the financial concept were developed utilizing relevant theoretical constructs in revenue formation for the budget. This concept consists of six parts, which include fundamental theoretical constructs, taking into account the psychological traits of the Ukrainian populace, identifying reserves in State Budget revenues, risk mitigation, enhancing the revenue mechanism, and increasing the involvement of public organizations in the budget process. The rationale for employing fundamental theoretical constructs in the budget preparation process, notably new monetarism, sustainable development, neoclassical synthesis, and the theory of happiness, is discussed.

Special attention is given to considering the psychological characteristics of the Ukrainian people, which can aid in the development of optimal budget revenues. To mitigate potential revenue shortfalls, preventive measures are proposed. Notably, there's a strong emphasis on improving the mechanism for revenue formation and collection, underscoring the need to enhance the accountability of regulatory body personnel. The wisdom of increasing the participation of public entities in the budget process is justified. Furthermore, it is recommended that reasoned proposals regarding budget revenues be submitted by scientific institutions, sector-specific public organizations, and analytical agencies.

In conclusion, it is posited that the proposed financial concept, grounded in a behavioral approach and accounting for the realities of the Postmodern era, will contribute to an increase in revenues for the State Budget of Ukraine.

Keywords: budget process, macroeconomic indicators, risks, theories.

Постановка проблеми. Однією із перманентно складних фінансових проблем національного рівня є формування доходів Державного бюджету України. Важливість цього загальнодержавного завдання обумовлюється тим, що зазначені бюджетні доходи через визначені видатки забезпечують фінансування основних соціальних та економічних програм і торкаються практично кожного жителя України. В Україні традиційно бюджетний процес реалізовувався доволі складно, беручи до уваги недостатність доходів для забезпечення навіть основних соціальних потреб. Принагідно зауважимо, що основні нормативи по мінімальній заробітній платі, мінімальній пенсії, соціальним допомогам окремим групам не покриває реальних фізіологічних потреб, що є однією із причин незначного рівня доходів населення, який навіть у передвоєнні роки був одним із найнижчих у Європі. Перманентне намагання парламентських та урядових структур поліпшити добробут населення суттєвих результатів не принесло і, відповідно, не призвело до досягнення сприйнятливого рівня.

Протягом періоду Незалежності України було намагання відповідних економічних структур Кабінету Міністрів України формувати Державний бюджет використовуючи різні підходи, зокрема збалансованого бюджету, соціального бюджету, випереджаючого розвитку, людиноцентричного бюджету, проте при відповідній реалізації протягом бюджетного року доводилось вносити суттєві корективи як у доходну, так і видаткову частини, що було свідченням певних проблем при його формуванні та виконанні.

Пропонований фінансовий концепт, який базується на біхевіористичному підході та враховує відповідні теоретичні конструкції, а також українську прагматику, має сприяти більш оптимальному варіанту формування зазначених доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бюджетні доходи всіх рівнів традиційно були предметом особливої уваги науковців та інших фахівців, зважаючи на національну значимість тематики дослідження. В теперішніх реаліях епохи Постмодерну, або Четвертої промислової революції, акценти цієї тематики фокусуються не лише на суто бюджетному аспекті, але й торкаються юридичних, психологічних, демографічних, політичних тощо площин. З врахуванням стану війни, яка нині триває в Україні, цей чинник також присутній у відповідних дослідженнях. Так, ґрунтовний аналіз доходів Державного бюджету України 2022 р. виконали фахівці Інституту стратегічних досліджень НАН України [1]. Ю. Колесник та С. Бегун за останні п'ять передвоєнних років здійснили статистичний аналіз доходів державного бюджету України [2]. О. Дем'янчук та Т. Мельник виявили зміни в оподаткуванні та введенні податкових пільг в Україні в умовах військового стану [3].

У цих та інших працях щодо цієї проблематики висвітлюються проблеми формування доходів Державного бюджету, здійснюється аналіз цих доходів, пропонуються механізми формування, проте недостатньо висвітлюються методологічні аспекти щодо підходів у розробці та виконанні зазначених доходів, зокрема із використанням відповідних теоретичних конструкцій епохи Постмодерну.

Мета дослідження: сформувати методологічні основи фінансового концепту при обґрунтуванні доходів Державного бюджету України. Завдання дослідження: проаналізувати основні макроекономічні показники, зокрема бюджетні, протягом 2017–2021 рр.; виявити проблеми при формуванні доходів; з'ясувати сутність біхевіористичного підходу у сучасних фінансових дослідженнях; розробити основні складові фінансового концепту.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки стану формування доходів Державного бюджету України проаналізуємо основні макроекономічні показники, які є дотичними до бюджетного процесу (табл. 1).

Аналізуючи ці показники зробимо окремі узагальнення:

– темпи зростання ВВП були помірними і відносно стабільними, за винятком 2020 р., що частково було обумовлено наслідками світової пандемії захворювання на COVID-19;

– соціальні стандарти, зокрема мінімальна заробітна плата та мінімальна пенсія, загалом, були зіставлені із рівнем інфляції, але зазначена пенсія дещо була меншою. Так, якщо ця пенсія у 2018 р. зросла у порівнянні із 2017 р. на 109,3 %, то інфляція склала 109,8 %. Подібна ситуація склалась у 2020 р., коли інфляція була 110,0 %, а пенсія зросла лише на 109,3 %;

– рівень безробіття перебував у межах 10 %, що було доволі значним показником у порівнянні із більшістю зарубіжних європейських країн.

Із цього експрес-аналізу робимо висновок, що ці показники є свідченням, з однієї сторони, певної стабільності соціально-економічного розвитку, а з іншої – незначного економічного зростання.

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники України за 2017–2021 р.

	2017	2018	2019	2020	2021
Валовий внутрішній продукт у цінах до попереднього року, %	102,4	103,5	103,3	96,0	103,4
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	113,7	109,8	104,1	105,0	110,0
Мінімальна заробітна плата на кінець року, грн	3200	3723	4173	5000	6500
Мінімальна пенсія на кінець року, грн	1373	1497	1638	1769	1934
Середня заробітна плата, грн	7104	8865	10497	11591	14014
Рівень безробіття населення віком від 15 до 70 років, %	9,9	9,1	8,6	9,9	10,3
Доходи Державного бюджету млн грн всього в т.ч	793265,0	928108,3	998278,9	1076017	1296852,9
Податкові	627153,7	753815,6	799776,0	851115,6	1107090,9
Неподаткові	128402,3	164676,5	186684,2	212946,9	175358,0
Інші	37709,1	9616,1	11818,7	11954,2	14404,1

Джерело: [4; 5; 6; 7].

Також зазначимо, що обсяги бюджетних надходжень не давали змоги забезпечувати навіть окремі соціальні стандарти належним чином. Ця ситуація є свідченням наявних проблем з формуванням бюджетних надходжень, зокрема таких: недостатність наукового забезпечення при формуванні дохідної частини бюджету; незавершеність реформ фінансової системи, зокрема податкової, митної; наявність корупційних проявів; недосконалість загального методологічного забезпечення при розробці схем, механізмів, підходів бюджетного процесу, в тому числі при формуванні доходів.

Зважаючи на специфіку цього дослідження, з'ясуємо сутність біхевіористичного підходу. Ця наукова течія, яка тепер представлена сукупністю теорій, концепцій, окремих поглядів науковців та інших фахівців, отримала широке розповсюдження у різних галузях науки, зокрема філософії, психології, соціології, економіці.

Засновниками окремої теоретичної конструкції – поведінкових (біхевіористичних або психологічних) фінансів (behavioral finance) були В. де Бонд та Р. Талер [8] і Х. Шефрін та М. Статман [9]. Характеризуючи фінансовий аспект цієї конструкції Б. Барбер і Т. Одеан наголошують: «...люди відходять від оптимального судження і прийняття рішення, а поведінкові фінанси збагачують економічне розуміння [ринкових відносин] шляхом включення цих аспектів людської природи в фінансові моделі» [10, с. 41].

Тепер в Україні сформувалась власна школа біхевіористичних фінансів, яка представлена такими ученими, як В. Бабченко, В. Геєць, О. Євдокімова, В. Зимовець, А. Крисоватий, С. Кузьмін, Г. Ложкін, О. Терещенко та ін. [11, с.16–17].

Щодо специфіки цього підходу В. Матвеев, О. Матвеева, Т. Щепіна зауважують: «Дослідження біхевіористичного підходу в управлінні є на даний час одними з найперспективніших. Вони спрямовані на вивчення психологічних закономірностей управлінської діяльності» [12, с. 258]. Уточнює сутність зазначеного підходу К. Андреева: «Біхевіористичний підхід в управлінні спрямований на спільну взаємодію економічних процесів і економічного мислення суб'єкта (або групи суб'єктів), що приймає управлінські рішення, з урахуванням факторів впливу на управлінські рішення як економічного, так і психологічного характеру [13, с. 92].

Економічний інструментарій біхевіористичного підходу складається із відповідних понять і одними із основних є економічна діяльність та економічні інтереси. Подамо їх тлумачення згідно В. Матвеевої, О. Матвеевої, Т. Щепіної: «Економічна діяльність – це активна взаємодія суб'єкта економічних відносин з економічною системою, у ході якої суб'єкт, що приймає управлінське рішення, виступає як суб'єкт, який цілеспрямовано впливає на об'єкт і, таким чином, сприяє забезпеченню максимізації прибутку. Крім того, економічна діяльність є сукупністю соціально-економічних і організаційно-виробничих зв'язків між економічними суб'єктами» [12, с. 259]. «Економічні інтереси визначаються місцем суб'єкта економічних відносин в економічній системі. Економічні інтереси є формою прояву відповідних видів потреб,

усвідомлення їх суб'єктом економічних відносин або суспільством. Кожен суб'єкт економічних відносин виступає носієм конкретного економічного інтересу, отже, скільки суб'єктів економічних відносин, стільки й економічних інтересів» [12, с. 259].

Отже, використання біхевіористичного підходу при формуванні доходів

1) державного бюджету України дає можливість:

2) виявити мотиви неефективного планування на відповідних стадіях підготовки проєкту;

– визначити причини, що заважають визначити найбільш реальні джерела доходів;

– пояснити причини корупційних проявів при обґрунтуванні формування відповідних дохідних джерел;

– узагальнювати мотиваційні інтереси конкретних учасників розробки проєкту бюджету;

– формувати превентивні заходи щодо нівелювання корупційних проявів при проходженні відповідних стадій бюджетного процесу.

Зважаючи на важливість застосування відповідних теоретичних конструкцій при формуванні зазначених доходів, розробимо основні складові фінансового концепту. Беручи до уваги з'ясовану сутність біхевіористичного підходу, зокрема у фінансових дослідженнях, щодо бюджетних доходів запропоновано такі складові (рис. 1).

Подамо суть цих складових у короткому викладенні.

Базові теоретичні конструкції. Оцінюючи ситуацію із цими конструкціями Т. Паустовська констатує: «Сучасна економічна теорія спрямована на дослідження й обґрунтування якісно нових категорій, законів і закономірностей.

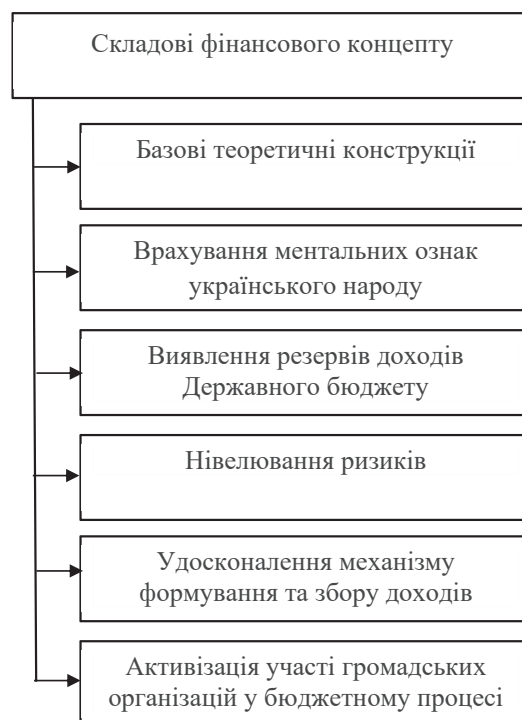

Рис. 1. Складові фінансового концепту

Джерело: складено авторами.

Це значною мірою пов'язано з великою кількістю економічних та суспільних трансформацій і необхідністю пошуку шляхів реалізації нових алгоритмів розвитку суспільства. Важливо розглядати глобалістику, яка має велику кількість прихильників, але ще більшу – супротивників («альтернативних глобалістів»). Це дасть змогу розглянути об'єктивний зміст глобалізації, який становлять різноманітні за їх походженням, сферами прояву, механізмами і наслідками процеси. Тому й теорії глобалізації являють собою не однорідне, а складне, суперечливе явище, насичене різними, іноді полярними поглядами на економічне і соціальне життя людства, а також новими викликами для національних економік, що зумовлює появу різноманітних теоретичних концепцій та наукових дискусій» [14, с. 13].

Тепер в Україні найбільш застосовуваними теоріями є нового монетаризму, сталого розвитку, неокласичного синтезу, стійкості систем, суспільного ризику [15, с.13, 36, 54, 77, 99] а також сучасна версія теорії щастя А. Енштейна – теорія 40 % [15]. Зазначимо, що окремі положення цих теорій торкаються бюджету, тому доцільно їх враховувати.

Врахування ментальних ознак українського народу. Ці ознаки формувались протягом століть під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників і тепер є симбіозом національних, релігійних, культурних, психологічних та інших проявів, що характеризує український народ, який складається із майже сотні національностей та інших демографічних груп. Зазначимо, що війна суттєво вплинула на ментальність українців, які виявляють надзвичайну мужність у боротьбі із російським агресором. Наявність як позитивних, так і негативних ознак, які загалом розлого висвітлюються соціологами, психологами, демографами, а також економістами, необхідно враховувати при формуванні бюджетних надходжень.

Виявлення резервів доходів Державного бюджету. Традиційно депутати Верховної Ради України, отримавши проєкт Державного бюджету від Кабінету Міністрів України, в результаті його аналізу доповнюють дохідну частину. Оскільки більшість коштів надходить від податків та зборів, то відповідно, вишуковуються резерви. Водночас, податкова реформа, яка має суттєво змінити пріоритети платежів і має бути впроваджена по закінченні війни, передбачає послаблення податкового тиску. Саме тому пошук джерел надходжень має фокусуватись на повноті митних зборів, ухиляннях від сплати, зменшенні тінювих оборотів.

Нівелювання ризиків. При реалізації бюджету по доходах традиційно присутні ризики. Не торкаючись зовнішніх надходжень, які вже протягом 2022–2023 рр. і передбачені на 2024 р. направляються на фінансування оборони України, зазначимо, що внутрішні джерела також зазнають ризиків. В умовах воєнного часу вагомим ризиком є військовий, який завдає руйнувань окремим платникам податків, пошкоджуючи виробничі потужності, що відповідно зменшує обсяги платежів. У сільському господарстві також можуть бути несприятливі умови, пов'язані із зміною клімату, паводками, зменшенням врожайності тощо. Суттєвим ризиком для господарюючих структур є зміна законодавчих та інших нормативних норм, які заважають їх сприятливому функціонуванню. Щодо цих та інших ризиків необхідно застосовувати відповідні превентивні заходи.

Удосконалення механізму формування та збору доходів. Протягом останніх років проводиться певна робота по вдосконаленню цього механізму, проте в умовах воєнного часу є певні проблеми. Але, незважаючи на такий стан, в Україні потрібно стабілізувати нормативно-правову базу, не продовжувати перманентну практику «блокування податкових накладних», запровадити функціонування задекларованого єдиного перевіряючого органу, підвищити відповідальність працівників контролюючих державних структур за протиправні дії.

Активізація участі громадських організацій у бюджетному процесі. Участь громадськості у бюджетному процесі передбачено Бюджетним кодексом, а також іншими нормативно-правовими актами щодо залучення громадськості в управлінні державними справами. Є доцільним подання пропозицій щодо доходів Державного бюджету профільними науковими установами, зокрема і галузевими, визнаними громадськими організаціями, аналітичними агенціями. Доцільно також оприлюднення висновків щодо проєкту бюджету по доходах, створеними за ініціативи певних громадських організацій із відповідними аргументами, та проведення зустрічей у різних форматах за участі парламентських, урядових та громадських структур.

Пропоновані складові цього концепту мають на меті сприяти активізації щодо удосконалення схем формування доходів Державного бюджету.

Висновки. Формування доходів Державного бюджету України є важливим національним завданням тому має забезпечуватись, передусім, належним науковим обґрунтуванням. Виконаний аналіз основних макроекономічних показників, зокрема бюджетних, засвідчив наявність певних проблем. Для удосконалення цієї складової бюджетного процесу запропоновано фінансовий концепт, який охоплює шість складових, які розкривають його сутність. Використання цього концепту, який базується на застосуванні біхевіористичного підходу та враховує реалії епохи Постмодерну, сприятиме удосконаленню схем, механізмів, варіантів щодо формування зазначених доходів; підвищить відповідальність державних посадових осіб за підготовку та виконання дохідної частини бюджету; закладає нове методологічне підґрунтя для оптимального пошуку дохідних джерел, що загалом сприятиме підвищенню ефективності цієї стадії бюджетного процесу.

Література:

1. Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни. Аналітична доповідь. 14.03.2023. Інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhnet-ukrayiny-2022-roku-v>.

The state budget of Ukraine in 2022: implementation in conditions of full-scale war. Analytical report. 14.03.2023. Institute of Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhnet-ukrayiny-2022-roku-v>.

2. Колесник Ю. Ю., Бегун С. І. Статистичний аналіз доходів Державного бюджету України. *Regional economics and management*. 2020. № 2 (28).
Kolesnyk Yu. Yu., Begun S. I. Statistical analysis of revenues of the State Budget of Ukraine. *Regional economics and management*. 2 (28), 2020.
3. Дем'янчук О. І., Мельник Т. О. Зміни в оподаткуванні та введення податкових пільг в Україні в умовах військового стану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Острог : Вид-во НаУОА. 2022. № 27 (55). С. 59–66.
Demyanchuk O. I., Melnyk T. O. Changes in taxation and the introduction of tax benefits in Ukraine under martial law. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". "Economics" series: scientific journal*. Ostrog: Publication of NaUOA, December 2022. No. 27(55). P. 59–66.
4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
State Statistics Service of Ukraine. Official site. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Праця України 2021. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2022. 209 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_pr_ukr_2021.pdf
Labor of Ukraine 2021. Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. 2022. 209 p. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_pr_ukr_2021.pdf
6. Державний бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
State budget of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
7. Україна у цифрах 2022. Статистичний збірник. Державна служба статистики України / відп. за випуск О. А. Вишневська. Київ, 2023. 34 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/08/zb_Ukraine_in_figures_22.pdf
Ukraine in numbers 2022. Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Ans. for the release of O. A. Vishnevskaya. K. 2023. 34 p. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/08/zb_Ukraine_in_figures_22.pdf
8. De Bondt W.F., Thaler, R. Does the stock market overreact? *Journal of Finance*. 1985. Vol. 40. № 3. P. 793-805.
9. Shefrin H., Statman M. The Disposition to Sell Winners Too Early and Ride Losers Too Long: Theory and Evidence. *Journal of Finance*, 1985. vol. 40. № 3 URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1540-261.1985.tb05002.x>.
10. Barber, B., Odean, T. The Courage of Misguided Convictions. *Financial Analysts Journal*. 1999.. pp. 41-55.
11. Кузьмук С. Біхевіористичні фінанси: теоретична концептуалізація та закономірності використання в економіці : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01. Чернівці, 2019. 227 с.
Kuzmuk S. Behavioral finance: theoretical conceptualization and patterns of use in the economy: diss.... candidate economy Sciences: spec. 08.00.01. Chernivtsi, 2019. 227 p.
12. Матвеев В. В., Матвеева О. М., Щепіна Т. Г. Біхевіористичний підхід в управлінні. *Бізнесінформ*. 2021. № 4. С. 257–261.
Matveev V. V., Matveeva O. M., Shchepina T. G. Behavioral approach in management. *Business information*. No. 4. 2021 p. 257-261.
13. Андреева К. П. Основы менеджмента: практическое обозрение терминологии. Киев : Менеджмент и Управление, 2014. 234 с.
Andreeva K. P. Fundamentals of management: a practical overview of terminology. Kyiv. Management and Management, 2014. 234 p.
14. Паустовська Т. І. Еволюція теорій глобалізації та їх сучасний контекст. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2021. № 2 (63). С. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.63-2>
Paustovska T.I. The evolution of globalization theories and their contemporary context. *Scientific and industrial magazine "Business-navigator"*. Issue 2 (63) 2021. P. 12-16. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.63-2>
15. Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку : зб. матеріалів Всеукраїнського круглого столу (Київ, 10 листопада 2016 р.). Київ : КНЕУ, 2016. 199 с.
Modern economic theories: history, methodology and prospects of development: coll. of the materials of the All-Ukrainian Round Table (Kyiv, November 10, 2016) Kyiv, KNEU, 2016. 199 p.
16. Любченко О. В. Теорія 40%. Як стати щасливим. *NV*. 2019. URL: <https://life.nv.ua/ukr/blogs/teoriya-40-kak-stat-schastlivym-50057907.html>
Lyubchenko O. V. Theory 40%. How to become happy. *NV*. December 9, 2019. URL: <https://life.nv.ua/ukr/blogs/teoriya-40-kak-stat-schastlivym-50057907.html>